

опажа песников ум, орган божанске речи/лоџоса, и дубоко осећа његова *душа*. Отуд и, у критици запажена, Сладојева поетска скепса, неретко јаки критички тонови, али не и очај и огољени песимизам. Сладојева свеprisутна, иако уздржана емоционалност у служби је његове трезвености, елементарне етичности и помало патријархалне човечности, али, чини ми се, не мање и његове наде у есхатолошке изгледе човекове егзистенције и вере у јеванђељске истине.

Остаје, на крају, питање какву будућност могу имати поменуте вредности и поетичка својства Сладојеве поезије и само његово песништво. Одговор на то питање зависи подједнако од статуса саме поезије унутар будућег културног модела наше друштвене и националне заједнице и од статуса помињане стражиловске линије у том моделу. Извесна пренаглашена завичајност – у менталитетском, стилско-језичком и документаристичком виду – остаће, верујем, као и данас, махом у сопственим оквирима. Остали аспекти Сладојевог певања могу очекивати судбину већине данашњих поетичких струја и снажнијих песничких гласова, независно од степена и вида модерности која се, како нас подсећа Предраг Протић, манифестује двојако. Говорећи још седамдесетих о једном тада младом песнику са којим Сладоје дели само извесне вредности, овај критичар истиче као гаранцију његов модеран менталитет, остављајући по страни његов сензибилитет. Ђорђо Сладоје, напротив, манифестује изразит патријархално-традицијски менталитет, али му се не може порећи, често, наглашена модерност поетског сензибилитета, на којој, поред живе комуникативности, почива ведрија будућност његове песничке речи.

Марко ПАОВИЦА

ЛИРСКЕ РАСПРАВЕ И КОМЕНТАРИ

Ђорђо Сладоје, *Певач у маџли*, Православна реч, Нови Сад 2017

Завичај и дјетињство, уз кућну чељад, најважније су вертикале по којима се успиње човјек. Прве сензације свијета – слике, мирисе, боје, звукове – упијамо у дјетињству, у завичају. Прва сазнања о свијету дознајемо у својој родној кући. Тада и именујемо бића, ствари и појаве. Именовање и препознавање су важне пјесничке категорије. Додајмо им још мајчине успаванке, пријемчиву лирску душу, у Сладојевом случају очеве гусле – ето довољно разлога за писање, поготово кад се од дјетињства одмакне временски, а од завичаја просторно. Налазе се пукотине у свијету и животу и трага се за оним првобитним кад је свијет изгледао

цјеловит. А у тој цјеловитости преплиће се стварно и чудесно, реално и привидно, историјско и митолошко, физичко и метафизичко, прво и потоње... Једном ријечју, то цјеловито је језик чијим ће се љествицама успињати и спуштати Ђорђо Сладоје. Спуштати се до коријена језика и пењати се до његових литургијских висина. Све с надом да ће се напољетку у златне купе скупити све што је расуто.

Представљајући нову Сладојеву књигу, неминовно ћемо се освртати и на претходне, јер Сладоје стално дописује једну књигу. У протеклих четрдесетак година изградио је поетску симфонију у којој су вариране исте теме, у којој се дозивају лајтмотиви и рефрени у брују мелодије матерњег језика. За Сладоја нема малих и великих тема. Све је Божје дјело и све се указује као чудо, као мало васкресење: и висибабa која провири из мартовског снијега и траг авиона као једини доказ живота на херцеговачком небу изнад пуне земље. И свако то чудо вриједно је лирског труда да се опјева, да се сачува од заборавa, од ништавила.

Суштина лирског открочења је у томе да нам укаже на оно што нам је пред очима, а ми га не примјећујемо. А пјесничка вјештина је и у томе да нам то познато представи као да га видимо први пут. Тако и у овој књизи срећемо три Сладојеве велике и устаљене теме: потрага за светим (Христом), завичајне сензације и удес нација.

Ако се, ипак, пажљивије осврнемо на оно што је Сладоје до сада написао, уочићемо да је, последице лирске представе еписких јунака у збирци *Огледалце српско*, још једна тема заслужила његову дужу пажњу. То је циклус назван „Година и њена деца”, састављен од дванаест пјесама инспирисаних наизглед називима мјесеци. Календарске или коледарске пјесме важна су подврста усмене поезије. Често је народни пјевач, ради хронолошког слиједа и лакшег памћења и преношења, удијевао важне датуме, обичаје и свеце у години у лирску или у епску пјесму. Пажљиви читачи су календарски кључ пронашли и у пјесми „Смрт Краљевића Марка”. Узгред речено, есеј о овој пјесми је, а не нека научна расправа, посљедње дјело Милутина Миланковића, а Сладоје помиње Марка и у овој збирци кроз призму брата му Андријаша. Низање пјесама о мјесецима у години Сладоју служи да на новим обрасцима изварира своје сталне теме и мотиве: патријархални свијет дјетињства, основе православне хришћанске вјере и одсуство Христа, темеље традиције и културолошког идентитета, митова и предања, дјетињу фасцинацију обновом живота, трагичне догађаје старије и новије историје, предратно Сарајево, избјеглиштво и искоријењеност... Мотиви и теме окружени су лирским декором и сценографијом која се пригодно мијења сходно мјесецима, годишњим добима и неумитном протоку времена.

Други циклус, „Задња пошта”, чине пјесме везане уз топониме и личности које срећемо и у ранијим Сладојевим књигама. Зуби времена и насиља историје однијели су или раселили драге особе, остављајући

пустош и свједочанства о бесмислу (манастир у бодљикавој жици, пусти и глуви Грмеч, урушени Улог, тужно Трново, бездјетну Пиву, старце одсјечене од свијета...). Остале су да живе заувјек у пјесмама Јаковљева кућа лименог крова, отац и мајка, дјетиње успомене, видари и звјездознанци, градски фантаста...

Циклус „Срамни вилајет” спадао би тематски међу ону врсту Сладојевих пјесама које говоре шта нас је снашло *здесь и днес*, у којима се овај пјесник исказује као један од најбољих лирских дијагностичара и аналитичара свеопштег потонућа и распада. Поред спољашњих узрока, туђина који су сијали смрт на кућном прагу, ту су и унутрашњи, рекли бисмо *субјективни фактори* потонућа – унутрашње звијери пуштене нагло из кавеза. У мравињаку вилајета, у свијету корпоративног капитализма, живи се „Од ловине и лихве / Од црних вести / И од белог робља.” У свијету лажних пророка, лажи и порока, свако плаћа свој данак. Рачуни су кржави и страшни. Лирски јунак још налази снаге да се чуди народима и државама који се јагме „због магле у долини / И берда у облаку” и гдје се нико не држи божје заповијести о ближњему.

Четврти циклус, „Певач у магли”, доноси варијације на епске теме (бугарштица Марковог брата), историјске и литерарне јунаке (Принцип, Његош, кмет Симан), сладојевски испјеване у дијалогу и с временске дистанце. Ту су и двије лирске расправе с омиљеним саговорником – највишом инстанцом. А теме су суштаствене – једна, „Само сам слова низао”, је о смислу пјевања, а друга, „Други образ”, о смислу вјере и жртвовања. Двије пјесме говоре о сврси путовања. Она хомеровска, „Свакидашњи Одисеј”, говори о присилном путу, узрокованом егзистенцијалном борбом, а она друга, „Клонуће”, о умору и незнању који су сустигли *небеској кулучара* и поетског глобтротера коме:

Тањи се душа, чили тварца
Растем у чудног мутног старца

Пјесма по којој носи наслов и циклус и књига, „Певач у магли”, у елегијском дистиху је удешен трактат о неумитности пјевања пјевача који је „И слеп и одран, ал пева не престаје”. Исконски пјева „из срца земље, из корена и жила”, орфејски оживљава неживо које прекрива свијет огрезао у непочинству. Символички, пјесма је иманентна свијету од почетка до краја времена, без обзира на све невоље које је прате. Пјесма је оријентир по којем „можда ћемо једном стићи на Итаку” („Шта ћемо и коме”).

Пети циклус, „Вечита пратња”, чине стихови о појавама и предметима који прате лирски субјект у реалном свијету или у успомени: сат, огледало, ножић, оловка, здјела, страх, вагра, заборав... Издвајају се пјесме „Реч”, „Оловка” и „Мрва”, те посљедња, „Здела”, која доноси помирење са свијетом:

И сад кад немам скоро ничим
Да се похвалим и подичим
И немам жеље ни рачуна
Сем здела душе да је пуна
Свет ми се чини мање страшан
Научио сам да опраштам
Издаје злости кривоклетства
И зазорно је да се жалим –
Та живело се од књижевства
Међу Србима и осталим.

Епилошка пјесма „Не дају ми да одем” издваја се и у овој збирци и у Сладојевој поезији уопште. Спада у ријетке дуже Сладојеве пјесме; испјевана је слободним, тек спорадично римованим стихом и категоричким рефреном. Говори о разлозима и смислу бивствовања, и у ткиво пјесме уводи нас из оностраних предјела, из ониричког стања. Онострани шапат спаја се с овостраним пјесмом и смијехом у породичном гнијезду који магијски зауставља процесе годишњих сеоба птица и учвршћује лирски субјект у свом опредјељењу. Аргументи се потом налазе у завичајним пејзажима, у свијету књига, божјим знацима на земљи, у свим жртавама с Косова наовамо. И у нади да ће, кад се једном покупе златне олупине, снови и стихови овог који их је низао, неком и затребати.

Како Сладоје путује бићем језика и на том путу врши селекцију мотива у заданој теми и пробира леслику, покушаћемо да демонстрирамо на првој пјесми нове збирке, „Јануар”. Увод је идиличан – божићна радост у славу Христа:

Славимо Твог Сина име
Хлебом и смехом као деца

а одмах потом слиједи нагли прелаз, зимски је мјесец, вјетар дува с Фрушке и то „ко с Колиме”. Нагло нас пјесник из породичне идиле враћа у обезбожени свијет, логорски вијек и људску патњу. Ту атмосферу подупире, као наговјештај зла, савиндански гром („У сред зиме кад ми вријеме није”). И онда се сјећање враћа, оживљено успоменом на новосадске ледене дане. Ту је и вријеме некрштених дана од Бадњака до Богојављења, кад душе умрлих и нечисте силе долазе међу људе. Слиједи нови временски обрт – повратак у садашњост испуњену страхом. Избјегла и искоријењена лица бјеже из азила прекорачивши највишу планину – кућни праг.

А шапнуће нам совуљага
Што си нас небу неприспеле
Мајчице и ти поразила

Последњи стих асоцираће нас на Сладојеву пјесму „Ave Serbia”, тј. жуђено уточиште се оваплоћује као азил из којег се мора бјежати.

Као и у претходној књизи, *Силазак у самоћу*, и у овој је иронијски дискурс на минимуму, а мање је и особеног пјесничког хумора, али их ипак има – хумора који прераста у меланхолију, поготово у завичајним темама и ликовима (претежно у циклусу „Задња пошта”). Након зебње и слутње о сопственој позицији и свијету, бићу и небићу, у овој збирци лирски субјект је помирен са свијетом у којем се нашао. Тек повремено избијају варнице искусног лирског парничара. Дијалози са „старим крвником” већ су устаљена мјеста Сладојеве лирике. Али расправљао је он и са завичајем, људима, биљем и звјерињем. Након што је прописно испрозивао април због обиља и вишка хлорофила, млијечи и смоле, све му је опростио и, у складу с глобалним климатским промјенама, помјерио се на март. Још горе је прошао новембар, окривљен за све недаће некадашњег хајдука, лишеног јатака, вина и младих крчмарица, који сад личи „на тужно звере у резервату”. Због Сладојевог односа према голубовима већ се оштре друштва за заштиту животиња, а он, да их предухитри, покушава да свој анимозитет претвори у указ судства, репресивног државног апарата:

Ко опет проспе мрве хлебне
Пред голубове смрзле хладне
Да га судија строго ребне

А може и хапса да допадне.

Али – године доносе стрепњу:

Не може се начином лепим
Учити дивљој ћуди птиће
Мада помало и ја стрепим –
Ко храни старце кажњен биће

што већ из домена лирског парничара прелази у домен јуродивог меланхолика.

Култура је на друштвеном рубу, књижевност на периферији културе, а поезија на маргини књижевности. Шта радити у тој позицији, него користити овај ничим неометан положај и чинити оно што поезија одвајкада чини – тражити дубљи смисао свијета. А ако се чини да га нема, или га стварно нема, онда га поново створити путујући језиком кроз простор и вријеме, не обазирјући се на пролазне капије свакодневнице. И стварати са свијешћу да за поезију не важе природна и друштвена правила, да квантитет не рађа квалитет, да је несрећа стваралачки плоднија од среће, да је савршенство недостижно, али да нема одустајања.

Схватити снагу свог метајезика и тежити да се њиме обухвати апсолут, да се пренесе лично и колективно искуство, и прошлост и садашњост и мит и историја и емоција и разум. И на крају не полагасти рачуне овоземаљским жрецима, него рећи, попут Црњанског: „Испунио сам своју судбину.” Тако схватам и Сладојево бављење лириком, а књигу *Певач у магли* као камен додан већ оформљеном мозаику.

Ђорђе НЕШИЋ

О НЕСТВАРНИМА КОЈИ СУ МЕЂУ НАМА

Саша Јеленковић, *Сећања њочињу њосле смрти*, Народна библиотека „Стефан Првовенчани”, Краљево 2017

То што ми се приближава, њо бих да разгласим.
С. Јеленковић, „Писмо провинцијалцу”

Три најновије песничке књиге Саше Јеленковића – *Гола молитва* (2013), *Педесет* (2014) и *Сећања њочињу њосле смрти* (2017) – разликују се међусобно и по садржају и по поступку, те би се, условно, могле оловити и извесним изненађењем, иако су, по старом обичају, све три књиге благовремено најављене и представљене у текућој књижевној периодици. Ипак, све три разнородне Јеленковићеве књиге песама, без обзира на то да ли су све достигле исти естетски ниво, откривају читаоцима и тумачима један те исти закључак. Наиме, утисак је да је реч о правом песнику. Песнику који не може изневерити читалачки и критичарски аудиторјум. Песнику у чијим се стиховима увек може пронаћи оно због чега се песничкој књизи и приступа.

И најновија Јеленковићева књига чини изванредан одоклон од ранијих књига и по тематско-мотивском амбијенту преузетом из наше стварности која је привид стварности или њен лик у искривљеном огледалу. Дистинкција је и у згуснутом, наизглед веристичком дискурсу, обогаћеном промишљајућим имагинарним представама, често састављеним и од непесничке грађе.

Дакле, песник Саша Јеленковић у књизи *Сећања њочињу њосле смрти*, коју чине свега двадесет и осам песама од по десетак стихова, и која третира наше виртуелно и нестварно окружење („Још увек је јутро, / стрпљиво бројим чворове, / мраве, анђеле и лудила”), можемо рећи, враћа се песничком поступку с почетака свог песништва, у виду доживљаја стварности, доврхуњеног горким и надреалним обртима и продирањима песме у постојећем свету апсурда и хаоса („Свет је навијен